

**A DABASI TURJÁNOS
TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLET**

**TERMÉSZETVÉDELMI KEZELÉSI
TERVDOKUMENTÁCIÓJA**

2. LEÍRÁS

2.1. Fizikai jellemzők

2.1.1. Klíma

A Dabasi Turjános TT hazánk mérsékelt meleg, száraz klímakörzetében fekszik. A legtöbb csapadék a vegetációs periódus elején, május-júniusban van.

Az éghajlat sokéves adatai:

napfénytartam	2100-2150 óra/év
uralkodó szélirány	ÉNy-i
felhős és derült napok aránya	50-50%
évi középhőmérséklet	10-10,5°C
júliusi középhőmérséklet	21-22°C
januári középhőmérséklet	-2 – -3°C
évi közepes hőingadozás	23-24°C
a levegő relatív nedvességtartalmának átlaga	60-65%
a csapadék éves átlaga	500-550 mm
hótakarós napok száma	30-35

Az 1986-2005 közötti húsz évben a Budapest pestlőrinci állomáson mért éves csapadékösszegek és az évi középhőmérsékletek az alábbiak voltak:

	éves csapadékösszeg (mm)	évi középhőmérséklet (°C)
1986	416	10,3
1987	618	10,0

1988	537	10,7
1989	449	11,1
1990	466	11,5
1991	551	10,2
1992	385	11,7
1993	473	10,7
1994	456	12,1
1995	710	10,9
1996	527	9,9
1997	306	10,5
1998	716	11,0
1999	745	11,0
2000	397	12,3
2001	559	11,0
2002	519	11,9
2003	378	11,3
2004	589	10,8
2005	753	10,6

A minimális értéket 1997-ben mérték, akkor mindössze 306 mm csapadék hullott. Legtöbbet, 753 mm-t 2005-ben regisztrálták. A húsz év átlaga 527 mm volt, 130 mm-es szórással. Ezen utóbbi magas érték is mutatja, hogy az egyes évek csapadékösszegei között óriási különbségek vannak (nehezítve a vízmegőrzés kontra belvízmentesítés kérdés megoldását).

Ugyanezen a mérőhelyen az évi középhőmérséklet értékek a következőképpen alakultak: A leghűvösebb 1996-ban volt, akkor mindössze 9,9°C volt az átlag. Legmelegebb a 2000-es év volt, 12,3°C-os átlaghőmérséklete. A húsz év átlagának átlaga 10,97°C volt, 0,67°C-os szórással.

Bár a jövőbeni időjárás előre nem látható, a klímaváltozás kedvezőtlen hatásait előre vetítik a szakmai jelentések. Az ENSZ Kormányközi Klímaváltozási Bizottsága által kiadott jelentés szerint a Kárpát-medencében kevesebb, az Atlanti-óceán európai partvidékén viszont több csapadék hull a mostaninál a következő évtizedekben.

2.1.2. Hidrológia

2.1.2.1. A tervezési terület felszíni vízrajzának jellemzése

A tervezési területen állandónak tekinthető állóvizek és vízfolyások nincsenek. A TT vizei főleg a Duna-Tisza közti hátság nyugati pereme felől a laza üledékben ideszivárgó talajvízből táplálkoznak, innen a XX. sz. csatornán keresztül a Duna-völgyi főcsatornába jutnak. A 80-as évek végéig volt - nádassal körülvéve egy-két kisebb csatornaszakasz, amelynek néhány m²-es állandó nyílt vize volt, de ezek már két évtizede általában szárazak.

Az Ócsa-dabasi turjánvidék felszíne mintegy 10 000 éve alakult ki, amikor az Alföldön vándorló Duna lefolyástalan medermaradványokat hagyott maga után. A környező löszös-homokos hátságokról ezekbe szivárgó víz mozaikos élőhelyet hozott létre: a mélyebb, pangóvízes területeken lápok alakultak ki, melyekben tőzegképződés is folyt, a kissé kiemelkedő, homokbuckás területeken homoki gyepek és erdők telepedtek meg. Az átmeneti zónákban láprétek és kiszáradó láprétek voltak. 1929-ben készült el a Duna-völgyi főcsatorna

(környékeli más nevén Átok-csatorna) és mellékcsatorna-rendszere, ezzel megkezdődött a terület lecsapolása. A területen levő, jelenleg jobbra száraz csatornák elhelyezkedése a 6.1. számú. térképmellékleten látható. A lecsapolás eredményeképpen a száraz években a talajban halmozott vízdeficit alakult ki, mindehhez hozzájárult a térségben létesített számos - zömmel illegális - öntöző kút. Így ördögi kör alakult ki, mert minél kevesebb a talajban a víz, a gazdák annál inkább szivattyúznak. A korábbi Fenntartási és Fejlesztési Tervben ill. még ez előtről is voltak javaslatok a TT árkaiknak eltömésére, a lokális tavaszi vizek visszatartására. A TT felszíni vizeinek minősége kielégítő, stabilan semleges pH-jú, kis vezetőképességű, oligotróf víz. A helyszínről és a környező területek vizeiből vett vízminták adatai megtalálhatók a Fenntartási és Fejlesztési Terv 4. sz. mellékletében (Seregélyes 1988). Azóta a régió műtrágya-terhelése nagyságrendekkel csökkent. Ennek és egyéb megfigyelések alapján mondhatjuk, hogy a TT vizeinek minősége a korábbihoz képest nem romlott, a régi adatok érvényesek ma is. Az égerláp vize átlátszó, oldott humuszsavaktól barna színű, biológiai állapota kedvező. A vízből nitrogén- és foszforvegyületek csak igen kis mennyiségben mutathatók ki.

A tervezési terület jelenlegi és jövőbeli vízháztartásában legjelentősebb szerepe a védett területtől északnyugatra és nyugatra kb. 5 km-re húzódó Dunavölgyi-főcsatornának van. A Dunamenti-síkság keleti fele a Duna felé rossz lefolyású vápának tekinthető. Emiatt e területet csak déli lefolyásirányú csatornahálózattal lehetett a gyakori belvizektől a mezőgazdasági termelés számára mentesíteni. A belvizek egyrészt a Hátság pereme felől idefutó talaj- és csapadékvizekből, másrészt az itt magasan álló talajvíz felszínre töréséből származnak. Ezek levezetésére épült 1914 és 1930 között a Dunavölgyi-főcsatorna a Hátság pereme közelében húzódó egykori óholocén Duna-meder nyomvonalában. A Dunaharaszti-Sári között 1947-1949-ben elkészült Duna - Tisza-csatornához kapcsolódva halad déli irányba Kunszentmiklóson, Fülöpszálláson, Császártöltésen át, és Baja felett torkollik vissza a Dunába. Teljes hossza 132 km, de ezen felül még 1467 km-nyi csatornahálózat kapcsolódik hozzá. Vízugyűjtő területe tetemes, 3039 km², aminek mintegy kétharmada azonban a Hátság felszínét foglalja magába. A Duna-völgy területéről természetesen a főcsatorna mellett más csatornák is vezetnek vizeket közvetlenül a Dunába. Nevezetesebbek: Duna -Tisza-csatorna, Csorna-Foktői-csatorna, Északi-övcatorna. A XX-as csatorna Tatárszentgyörgy - Dabas környékének vizeit szállítja a Duna-Tisza-csatornába, ill. a Duna-völgyi-főcsatornába.

2.1.2.2. A tervezési terület felszín alatti vízrajzának jellemzése

A talajvízszint hóolvadás után, február-márciusban a legmagasabb, a vízszint június közepéig lassan, majd később gyorsan csökken, átlagos években az égerek alatt júliusban eltűnik a víz, és majd csak novemberben kezd ismét emelkedni. Az időszakosan megemelkedő talajvízszint miatt az árkok és az elvezető csatornák megtelnek vízzel, ilyenkor az égeres láperdő alján 30-60 cm mély víz is lehet, ez az állapot elsősorban a 60-as évekre volt jellemző, a 90-es évek elején-közepén a láperdő alatt csak 10-20 cm víz volt tavasszal, és ez is eltűnt május elejére-közepére.

2005-ben, melynek vegetációs periódusa az átlagnál csapadékosabb volt, a láperdők egyes részein nyár végén fél métert meghaladó mélységű víz volt. 2006 májusában hasonlóan kedvező vízborítottság volt, kora tavasszal pedig a terület csatornáit tele voltak vízzel.

A talajvízszint mélysége és változásának dinamikája mind a rétek, mind a láperdők fennmaradása szempontjából fontos tényező. Az állandó vagy hosszantartó vízborítás előfeltétele annak, hogy az üledékben anaerob folyamatok játszódjanak le. Ha ez megszűnik, a lápok kiszáradó láprétekké vagy mocsarakká alakulnak.

2.1.3. Felszínalaktan

A védett terület olyan, északnyugat-délkeleti irányba rendeződött akkumulációs képződmények által közrefogott lapos medencében fekszik, amely a pleisztocén idején aktív Duna-meder lehetett. A relief-energiája kicsi, a védett területen belül mindössze 3 m a térszínkülönbség. 2-3 km-en belül, elsősorban délnyugati irányban - vannak magasabb homokdombok is, amelyek közül a 108,8 m magas Rektor-hegy a legfeltűnőbb.

A turjánosban van néhány olyan csatorna, melynek alja és a kiásott talajból képződött párhuzamos töltés teteje közötti magasságkülönbség eléri a másfél-két métert. Ezeken a helyeken sajátos növényegyüttesek alakultak ki: nedvességigényes és szárazságtűrő fajok élnek fél méterre egymástól.

2.1.4. Földtan, vízföldtan

Dabas térsége alatt a kristályos medence-aljzat kb. 1500-1600 m mélyen perm időszakos karbonátokból áll. Erre kb. 1400 m vastagságban harmadkori képződmények települtek (homokkő, vulkanitok, agyag, márga, homok, homokos agyag, tarka agyag). Az egységes negyedkori fedőüledékek mintegy 100-120 m vastagságban fejlődtek ki, zömük folyóvízi eredetű. A felszínen azonban a szélhordta üledékek jellemzőbbek. A folyóvízi üledékeket a negyedkor elején (alsó pleisztocén) megjelenő Duna rakta le hordalékkúpjának építése közben. Az üledéket a glaciálisok során és a holocén elején a szél áthalmazta.

Az alsó pleisztocénben a Visegrádi-kapun át az Alföldre lépő Duna fő folyásirányainak változásában határozott törvényszerűségek figyelhetők meg. A fő meder mindig délnyugat felé helyeződött át, a Jászszági-süllyedéktől délnyugati irányban kialakuló fiók medencék vonzásának hatására. A Duna főmedre egymás után foglalta el a Vecsés - Jászkarajenő, az Ócsa DK - Sári ÉK - Örkény ÉK - Kecskemét ÉK, majd a Dunaharaszti - Dabas DK - Ladánybene - Kecskemét DNY, végül a Kunpeszér - Kunbaracs - Kerekegyháza DK-i irányú süllyedékeket. Ezek a keletről nyugat felé egyre sekélyebb és egyre fiatalabb süllyedékek kényszerítették a Dunát arra, hogy a mindenkor mélyebb keleti süllyedésbe rakott hordalékáról nyugat felé levándoroljon. A jelenlegi főmeder észak-déli irányát az utolsó interglaciálisban, a mai Duna-völgy keleti, bizonytalan szegélyén megújuló süllyedékek és a holocén elején kialakuló nagy Kalocsai-süllyedés együttesen határozták meg. A Duna az óholocénben sokáig mai völgyének keleti peremén folyt, de nagyobb árvizei alkalmával rendszeresen vizet juttatott elhagyott keleti medreibe, és ismételten be-betört a régi medrek, deflációs mélyedések és időközben kialakult lápteknők mentén az akkor már relatíve magasabb helyzetbe került Duna-Tisza közti hátság területére is.

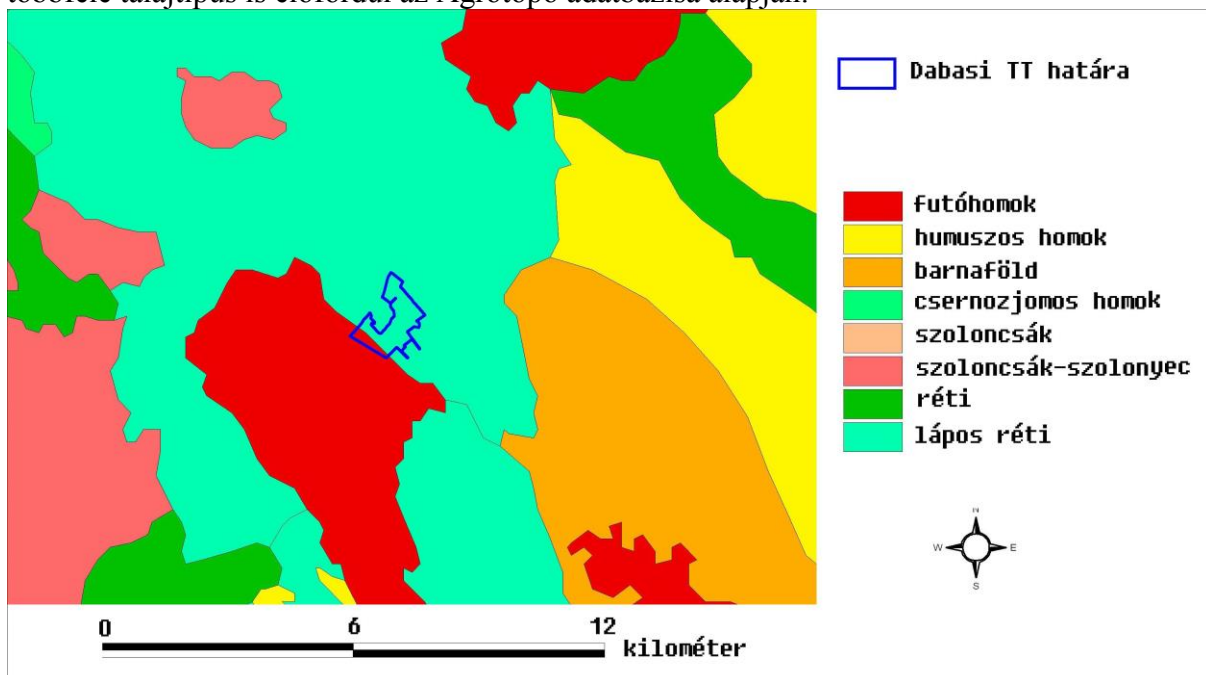
A Csepeli-síkon a Duna bal partját megszakításokkal ármentes parti akkumulációs képződmények kísérik. Taksony - Bugyi - Kiskunlacháza között dél felé kiterjedt fosszilis - pleisztocén végi kavicsos hordalékkúp terasz nyúlik el (ennek kavicsát bányásszák ma a vidéken sokfelé). E teraszt a hátság peremétől Dunaharaszti-Ócsa-Kunszentmiklós irányban, széles sávban húzódó alacsony ártéri szint választja le, amelynek tengelye óholocén kori Duna-ág lehetett. Ezt az alacsony széles ártéri szintet Bugyi-Ócsa-Dabas határában északnyugat-délkeleti irányba rendeződött alacsony akkumulációs képződmények lapos medencékre tagolták, melyekben organogén feltöltődési folyamatok mentek végbe. Így jött létre a Turjánvidék, amelynek legszebb részei az ócsai turjánok és a dabasi turjános is.

Az egykor összefüggő Turján-vidék foltszerű maradványai létüket annak köszönhetik, hogy a Duna-völgy keleti pereme, ami egyben a Csepeli-sík tájhatára is, feltehetően még ma is süllyed, ezért a környező térszínnek felől beszivárgó víz a területen összegyűlik, és tartósan magas talajvízszintet eredményez. Mivel ugyanakkor a vizek lefolyása a laza üledékben a

Duna-völgyfőcsatorna felé biztosított, a vizek nem töményednek be, így a terület elkerüli az erőteljesebb szikesedést.

2.1.5. Talajtan

A Dabasi TT és a szűkebb környezet talajainak képződése szoros összefüggésben van a jelenlegi Duna-völgy felszínének kialakulásával. A szabályozás előtti Duna egykori ártere 20-30 km széles sík volt, az ártéri jelleg a mai napig megmaradt. A viszonylag magas talajvízszint nagy szerepet játszott a talajképződésben, ezért a talajok nagy része (a homok kivételével) higromorf jellegű. A lecsapolások következtében a hajdani dunai ártéren szikesedési folyamatok indultak meg, a lecsapolások következtében pedig az eredetileg nyíltvízes-lápos felszín tartósan szárazra került. A kis térszintkülönbségek is jelentős különbségeket okoztak a talajfejlődésben, ezért a Dabasi Turjános tíz kilométeres körzetében többféle talajtípus is előfordul az Agrotopo adatbázisa alapján:

Magán a védett területen a közép-kötött, vályogos, lápos réti talaj az uralkodó típus. A térkép a délnyugati részen már futóhomokot tüntet fel, az valójában csak a XX-as csatorna túloldalán található. A területre szivárgó és szétterülő vizek víztorlódást, vízbőséget okoznak, és kedvező feltételeket teremtenek az alacsony ártér láposodási folyamatainak számára. Az év jelentős részében magasan álló talajvíznek köszönhető a talajban tőzefelhalmozódás, ez utóbbinak pedig a laza, morzsalékos talajszerkezet. A vastagabb tőzegréteg alsó rétegeiben jellemzők a csigahéjak.

A kiszáradó láprétek és a sztyepprétebe hajló gyepok alatt a talajban a humuszos szint mélyebb rétegei - itt általában nincs lepelhomok - a réti talajok képződési jellegeit mutatják (tömött szerkezet, glejes, vasborsós sajátosságok).

A dabasi láperdők talaja kevés meszet tartalmaz, enyhén savanyú-semleges kémhatású (pH 6,5-7). A kiszáradó láprétek talaja határozottan bázikus (pH 7,3-7,8), meszes, a mésztartalom a 40 %-ot is elérheti. (A TT határát jelölő árok oldalában jól tanulmányozható a 30-50 cm mélyen megjelenő mészfelhalmozódás.)

A kiszáradó láprétek feletti zónában a felszínen sokféle enyhe szikesedés figyelhető meg, a botanikus számára ezt legjobban a sziki cickafark (*Achillea asplenifolia*) és a bársonykerep (*Lotus siliquosus*) előfordulása jelzi. Erősebben szikesedő foltok a területen nincsenek.

A védett terület talajainak szennyezettségére utaló adatok nem ismeretesek.

2.2. Biológiai jellemzők

2.2.3. Vegetáció

A terület növényzeti típusai

A terület kicsi, de többféle élőhelytípus, valamint ezek átmenetei figyelhetők meg rajta. Ezek közül az égeres láperdőt reliktum jellege miatt részletesebben ismertetjük.

A. Égeres-kőrises láperdők

NÉR besorolás és kód: Égerlápok és égeres mocsárerdők (J2)

Natura 2000-es jelölő név és kód: enyves éger (*Alnus glutinosa*) és magas kőris (*Fraxinus excelsior*) alkotta ligeterdők (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*) (91E0)

Általános jellemzés:

Az égeres-kőrises erdők területe körülbelül 30 hektár, ez közel ötöde a tervezési területnek. Az erdők nagy része ebbe a kategóriába tartozik, a többi füzes, de a két típus nem válik el élesen egymástól. A rendszeresen vízzel borított területen lábas égerek találhatóak, a szárazabb peremi részeken pedig magyar és magas kőrisek alkotják a lombkoronát. Az erdő délnyugati sarkán, jóllehet ez a terület is elég mély, szintén nincs éger, de ennek oka az lehet, hogy csak az 1950-es években kezdett beerdősödni. A fák többségét kőrisek alkotják, közöttük öreg, igen terebélyes fehér fűzek (*Salix alba*) találhatóak. A fák tövén szálkás pajzsika (*Dryopteris carthusiana*), néhol tőzegpáfrány (*Thelypteris palustris*) jellemző, a vízben elterjedt a sárga nőszirm (*Iris pseudacorus*), a széleslevelű békakorsó (*Sium latifolium*), a mocsári kocsord (*Peucedanum palustre*), sások (*Carex elata*, *C. acutiformis*, *C. riparia*) és néhol a nyári tőzike (*Leucojum aestivum*) is. Korábban tömeges volt a láperdő vizében a békaliliom (*Hottonia palustris*), az aszályos évtizedben jelentősen megritkult, de a csapadékosabb évek beköszöntével a vízzel borított részeken újra terjedésnek indult. Az erdő szegélyében többféle jellemző a farkasszőlő (*Paris quadrifolia*), a széleslevelű salamonpecsét (*Polygonatum latifolium*), a fehér zászpa (*Veratrum album*) és a lápi ibolya (*Viola stagnina*). Az erdőszegélyt dús cserjés zárja, elsősorban a kutyabenge (*Frangula alnus*), és jellemző a kányabangita (*Viburnum opulus*). Az erdő felnyílt részein kisebb füzes foltok alakultak ki.

Előforduló társulások:

Fraxino pannonicæ-Alnetum - égeres láperdő

A Borhidi (2003) által leírt altípusok közül négy megtalálható a területen.

1. Bővizű típus, nagyobb nyílt vízfelszínekkel, zsombékoló sásokkal és hínárfajokkal. Itt találhatóak a békaliliomos foltok, az égerlábakon égerinóruk.
2. Sásos típus, amelyben már a sűrű sásos gyepszint a jellemző. Itt találhatóak a legnagyobb tőzegpáfrány állományok.
3. Ligeterdő felé mutató átmeneti típus, erőteljes gyomosodás nélkül, széleslevelű békakorsóval. A fák között éger elvétve akad, a lombkoronát magyar kőris alkotja, néhány öreg fehér fűzzel. A cserjeszintben leginkább veresgyűrű som és kutyabenge található.
4. A kiszáradt típusban „szárazföldi” fajok dominálnak, sok a nagy csalán, és hamvas szeder. Ide tartozik egy közel egyhektáros kőris újulat is.

Vegetációdinamikai folyamatok:

Az állandó vízborítással nem rendelkező területek átalakulnak kőrisedővé, az öreg fűzek elhalnak, újulatuk a belső részeken nincs. Kőrises részében terjed az adventív vadszőlő (*Parthenocissus sp.*).

Az élőhelyet veszélyeztető tényezők ismertetése:

- A legfontosabb veszélyforrás a láperdő vízszintjének tartós csökkenése. Ennek következtében azok a fajok, melyeknek állandó nyílt vízfelületre van szükségük (pl. vízi gerinctelenek, vagy a békaliliom) eltűnhetnek a területről. A kiszáradt erdei tómederben megjelennek és tömegessé válnak a szárazföldi növényfajok. A kőrises magvai jól csíráznak, és túlélőképességük is jó, a nyílt vízfelületek kivételével az erdő gyorsan elkőrisesedik.
- A TT láperdei magánkézben vannak. A természetvédelmi célokkal nem összehangolt erdőművelés megváltoztatja a társulás szerkezetét.
- Fenti ponthoz kapcsolódik a mindenképpen illegális fahasználat kérdése. Jelenleg ez a területen csak szórványos, de feltételezhető, hogy az energiaárak emelkedése növeli a tűzifa iránti keresletet. Nem kizárható, hogy a magánkézben levő erdők egyes tulajdonosai jutnak így fához, ami tulajdonképpen nem lopás, de az erdőtervben foglaltakkal ellentétes, és ha intenzívebbé válna, a természetvédelmi célkitűzéseket is veszélyeztetné.

B. Magassásos fűzesek

NÉR besorolás és kód: Fűz és nyírlápok (J1)

Általános jellemzés:

Cönológiai szempontból nehezen besorolható, kis kiterjedésű állományok, többnyire égeres láperdővel érintkező pozícióban, illetve annak nyíltabb részein. Régebben nagyobb lehetett a kiterjedésük, erre utal néhány pusztulóban levő öreg fehér fűz. Tulajdonképpen mozaikosan előforduló fehér fűz (*Salix alba*) és rekettyefűz (*Salix cinerea*) alkotja a fás állományokat. Egy részük legalábbis időlegesen vízben áll. Megjelenésükben igen szép állományok, sok holt faanyaggal és a magassásosok higrofil fajjaival. Az igazi fűzlápokkal (*Calamagrosti-Salicetum cinereae*) nem azonosíthatók, egy részük esetleg valaha valóban fűzláp volt, csak degradálódott.

Előforduló társulások: rekettyés fűzláp (*Calamagrostio-Salicetum cinereae*).

C. Zsombéksásosok és magassásosok

NÉR besorolás és kód: Nem zsombékoló magassásrétek (B5)

Natura 2000-es jelölő név és kód: mészkedvelő üde láp- és sásrétek (7230)

Általános jellemzés:

A területre jellemző fontos vegetációtípus, bár védett növény aránylag kevés fordul elő benne. A domináns fajok a mocsári sás (*Carex acutiformis*), a parti sás (*Carex riparia*) és a zsombéksás (*Carex elata*). Néhány helyen nádi boglárka (*Ranunculus lingua*), mocsári aggófü (*Senecio paludosus*), szegélyében néhol szibériai nőszirm (*Iris sibirica*), fehér zászpa (*Veratrum album*), kevés hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*), mocsári kosbor (*Orchis laxiflora ssp. palustris*), mocsári nőszőfű (*Epipactis palustris*), nyári tözike (*Leucojum aestivum*), mocsári lednek (*Lathyrus palustris*). A magassásosok Dabason igen változatos, mozaikos formában található, általában olyan helyeken, ahol a gépi kaszálás nem érinti a gyepet: mélyedésekben, csatornák mentén, erdők öbleiben. Foltonként kisebb-nagyobb területen a sásos náddal keveredik, a lassú elnadásodás többfelé megfigyelhető. A nádas foltok szélében elég jellemző a parti nádtipp (*Calamagrostis pseudophragmites*).

Leggyakoribb a posványsásos magassásrét (*Caricetum ripariae*), amely az előző társuláshoz képest jóval fajgazdagabb, és nem vagy csak alig zsombékol. A névadó sásfajok mellett előfordul még benne a rókasás (*C. vulpina*), a hólyagos sás (*C. vesicaria*), szélében a deres sás (*C. flacca*), a réti sás (*C. distans*), a borzas sás (*C. hirta*), a muharsás (*C. panicea*). A fent említett védett fajokon kívül jellemző fajai: sövényiszulák (*Calystegia sepium*), sárga borkóró (*Thalictrum flavum*), széleslevelű békakorsó (*Sium latifolium*), közönséges lizinka (*Lysimachia vulgaris*), sárga nőszirm (*Iris pseudacorus*), réti legyezőfü (*Filipendula ulmaria*), réti fűzény (*Lythrum salicaria*), réti lednek (*Lathyrus pratensis*), szürke aszat (*Cirsium canum*), kúszó boglárka (*Ranunculus repens*), mocsári zsurló (*Equisetum palustre*), fekete nadálytő (*Symphytum officinale*), mocsári kutyatej (*Euphorbia palustris*), fényes kutyatej (*E. lucida*), stb. Főleg az "Alsó vizes nyilas" környékén vannak nagyobb állományai, ezek hosszabb idő óta gyakorlatilag változatlanok.

Előforduló társulások: mocsári sásos (*Caricetum acutiformis*), posványsásos magassásrét (*Caricetum ripariae*).

D. Zsombéksásosok

NÉR besorolás és kód: Zsombékosok (B4)

Általános jellemzés:

Igazi magassásos zsombékos (*Caricetum elatae*) a védett területen kevés található, és lassan visszaszorulóban van. A 70-es évek elején tavasszal még rendszeresen 60-70 cm magas víz borította ezeket az állományokat, ma már az ilyen évek ritkák, gyakran szárazon lehet közlekedni a méternél magasabb zsombékok között. A 90-es évek elején maguk a zsombékok is pusztulni kezdtek, a korábbi nyílt fátlan termőhelyekre erősen rányomott a rekettöfűz.

Előforduló társulások: zsombéksásos (*Caricetum elatae*).

E. Láprét-mocsárrét átmenetek

NÉR besorolás és kód: Üde és nádasodó láprétek-rétlápok (D1) x alföldi mocsárrétek (D4)

Natura 2000-es jelölő név és kód: mészkedvelő üde láp- és sásrétek (7230)

Általános jellemzés:

Ez a vegetációtípus nem jelent önálló, korábban leírt növénytársulást ill. társulásokat. Dabason azokon a helyeken találunk ilyen növényzetet, ahol régebbi kultúrhatások nyomai egyértelműen felismerhetők (pl. az "Alsó vizes nyilas" rizskazettái helyén). Két típusa különíthető el:

- A mélyebben fekvő típus többnyire közvetlenül érintkezik a posványsásos magassásréttel. Ebben a fajok túlnyomó része megegyezik a posványsásos magassásrét (*Caricetum acutiformis-ripariae*) társulás fajaival, de megjelenésében - különösen nyáron - annál sokkal homogénebb. Ennek oka - s az előző társulástól ez jól el is különíti -, hogy tömeges benne a gyepes sédbúza (*Descampsia caespitosa*), emellett a tarackos tippán (*Agrostis alba*), néhol jellemző a pelyhes selyemperje (*Holcus lanatus*) és a kékperje (*Molinia coerulea*), a muharsás (*Carex panicea*). Megjelennek már a kaszálórégi fűvek is (réti csenkesz (*Festuca pratensis*), kevés rezgőfü (*Briza media*), míg a magas sások már csak szórványosak. Kisebb-nagyobb foltokban az orvosi macskagyökér (*Valeriana officinalis*) is jellemző. Ebben a típusban tömegesen terem a mocsári kosbor (*Orchis laxiflora ssp. palustris*) és a hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*), a dabasi állomány igen jelentős része ma itt található, ill. a következő, ehhez szorosan kapcsolódó típusban.
- Magasabb térszínen is létrejön egy láprét-mocsárrét átmenet, erre az enyhe szikesedés jellemző. Fiziognómiájában domináns fajaival alapvetően azonos is az előző típusal, elsősorban az enyhe szikesedést jelző fajok: sziki cickafark (*Achillea asplenifolia*),

bársonykerep (*Lotus siliquosus*), réti sás (*Carex distans*), sziki szittyó (*Juncus gerardii*), sziki útifű (*Plantago maritima*)) különböztetik meg attól, tömeges lehet a magas útifű (*Plantago altissima*). Ócsai tapasztalatok alapján ez a típus is elsősorban kultúrhatásokra (régi fölszántás, legeltetés) jön létre, többnyire kiszáradó láprétek helyén. A két mocsári kosbor faj itt is bőven terem, de megjelenhet benne már a szúnyoglábat bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*) is.

F. Üde láprétek

NÉR besorolás és kód:

Üde és nádasodó láprétek-rétlápok (D1)

Natura 2000-es jelölő név és kód: mészkedvelő üde láp- és sásrétek (7230)

Általános jellemzés:

A Turjánvidéken korábban eléggé elterjedt mészkedvelő üde láprétek mára nagyon visszaszorultak, maga a névadó sásláprét társulás (*Caricetum davallianae*) az ócsai lápokon is töredékesen maradt meg, Dabason pedig nem is láttuk. Az Ócsán még kisebb-nagyobb foltokban látható nagy szittyós láprét (*Juncetum subnodulosi*) Dabason szintén eltűnt, bár a nagy szittyó (*Juncus subnodulosus*) kisebb állományai mélyedésekben még szórványosan megtalálhatók.

Az üdebb láprétek egyetlen előforduló típusa ma Dabason a csátés láprét (*Schoenetum nigricantis*). Mélyebb fekvésben tiszta formában, ill. kiszáradó láprétekhez csatlakozva fordul elő, a "láperdő öblének" felszántatlan részén, továbbá a telelősásos folt mellett és még néhány kisebb előfordulásban. Kosborfélék és más védett növények a csátés láprétben kisebb sűrűségben élnek, mint pl. a láprét-sztyepprétt átmenetekben, de a csátés láprét mégis különleges jelentőséggel bír. Ezek a mélyebb fekvésű (nem magassásos) részek jelentik a TT utolsó lápréti tartalékát egy esetleges későbbi talajvíz-vesztés során.

Szerencsére úgy tűnik, hogy a láprétek a kultúrhatások elmúltá után képesek regenerálódni. A "láperdő öblének" felszántott részein ill. a régi rizskazetták helyén a művelés felhagyása után 10-20 évvel szépen visszaálltak.

Előforduló társulások: csátés láprét (*Schoenetum nigricantis*)

G. Kiszáradó láprétek és sztyepprétekbe hajló átmeneteik

NÉR besorolás és kód: Kiszáradó kékperjés láprétek (D2)

Natura 2000-es jelölő név és kód: kékperjés láprétek meszes, tőzeges vagy agyagbemosódásos talajokon (*Molinietum caeruleae*) (6410)

Általános jellemzés:

A típusos *Molinietum* Dabason ritka, annál jellemzőbbek a nagyon enyhe lejtőkön a kiszáradó láprét-sztyepprétt átmenetek. A tipizálás nehéz, de fontos, már csak azért is, mivel az ilyen, egymástól elég jól elkülönülő átmeneti típusok Dabason valóban nagy területeket borítanak.

Négy típusa különíthető el:

- Mélyebb fekvésű üdebb típus: érdemben megfelel a kékperjés kiszáradó láprét (*Molinietum caeruleae*) társulásnak. Növényzete sokban hasonlít a fent már említett láprét-mocsárrét átmenetek üdebb formájához, de abban a *Molinia* nem fordul elő vagy csak szórványosan. A típusos *Molinietum*ban viszont a kékperje (*Molinia caerulea*) domináns, és a tarackos tippán (*Agrostis alba*) hiányzik vagy alárendelt. Megkülönböztetője még e típusnak a kornistárnics (*Gentiana pneumonanthe*) ill. a buglyos szegfű (*Dianthus superbus*). Néhány *Molinietum* faj - ördögharaptafű (*Succisa pratensis*), északi galaj (*Galium boreale*) - ebben a növényzetben a leggyakoribb. Jellemző még: szibériai nőszirm (*Iris sibirica*), mocsári kosbor (*Orchis laxiflora* ssp. *palustris*), hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*).

- Jellemző, hogy három - egyébként tölgyerdei - növény, a bakfű (*Betonica officinalis*), a festő zsoltina (*Serratula tinctoria*) és a erdei szálkaperje (*Brachypodium sylvaticum*) konstans módon néha erős dominanciával jelenik meg e típusban.
- A nedvesebb típust mélyedésekben és közvetlenül a láperdő szegélyében láthatjuk. A kékperje (*Molinia coerulea*), a gyepes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*) ill. a fenti három szegélyfaj dominanciája mellett jellemzőek a viszonylag mélyebb fekvésű lápos területek növényei: fehér zászpa (*Veratrum album*), mocsári nőszőfű (*Epipactis palustris*), ill. üde réti fajok, pl. helyenként tömeges az őszi kikerics (*Colchicum autumnale*). A kosborfélék közül bőven teremhet a mocsári kosbor (*Orchis laxiflora ssp. palustris*), a hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*), néhol pedig tömeges a szúnyoglábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*).
  - A szárazabb típus felé a terepen többnyire fokozatos az átmenet, a határ teljesen el is mosódhat. Ebből már hiányoznak az üdébb lápréti-réti növények, helyettük megjelenik a gyepes sédbúza (*Chrysopogon gryllus*), a pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*), sőt (lokális viszonylatban) kifejezett sztyeppelemek is: mezei zsálya (*Salvia pratensis*), koloncos legyezőfű (*Filipendula vulgaris*), stb. Sok a szúnyoglábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*), Dabason jellemző módon ez a vitéz kosbor (*Orchis militaris*) és a fátyolos nőszirm (*Iris spuria*) szintje, és míg ki nem vészett, ebben a típusban élt több helyen is a pókbangó (*Ophrys sphegodes*). Helyenként domináns lehet a tövises iglice (*Ononis spinosa*). Ez bolygatásra utal, de a bolygatatlan részeken borítása 30 % fölé nem megy.
  - Az egy "árnyalattal" magasabban fekvő társulástípust ill. szubasszociációt leírták Molinietum coeruleae festucetosum pseudovinae néven. A kiszáradó láprétekre itt jóformán már csak a kékperje (*Molinia coerulea*) (kevés) és a gyepes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*) (többnyire domináns) előfordulása emlékeztet, sokkal inkább jellemzőek a kaszálórétek és a sztyepprétek fajai (pl. a réti csenkesz (*Festuca pratensis*), a rezgőfű (*Briza media*), az élesmosófű (*Chrysopogon gryllus*), a pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*), helyenként ágas homokliliom (*Anthericum ramosum*), sárga len (*Linum flavum*), stb.) Enyhe szikesedést jelez az itt mindig megjelenő sziki cickafark (*Achillea asplenifolia*), bársonykerep (*Lotus siliquosus*), sziki csenkesz (*Festuca pseudovina*). Kisebb-nagyobb foltokban előfordul a vitéz kosbor (*Orchis militaris*) és a légybangó (*Ophrys insectifera*), de ritkán megjelenhet a szarvas bangó (*Ophrys scolopax ssp. cornuta*) is.

H. Homoki sztyepprétek

NÉR besorolás és kód: Alföldi sztyepprétek (H5)

Általános jellemzés:

Az előző átmeneti sorozat folytatásait képezik a dabasi sztyepprétek-kategóriák. Jellemzőjük, hogy kékperje (*Molinia coerulea*) és gyepes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*) már nem fordul elő bennük, és megjelenik a poloskaszagú kosbor (*Orchis coriophora*).

Több altípusa különíthető el:

- Mélyebb fekvésű láprétekből kialakult sztyepp. Az ilyen állományok 30-40 éve még Molinietumok vagy "szegélytípusok" voltak, ezekből maradt itt: békalen (*Linum catharticum*), vérontófű (*Potentilla erecta*), füzlevelű peremisz (*Inula salicina*), szikesebb foltokon: sziki cickafark (*Achillea asplenifolia*), bársonykerep (*Lotus siliquosus*). Júniusban tömeges lehet a csörgő kakascímer (*Rhinanthus minor*). Ugyanakkor a sztyeppelemek a dominánsak már: élesmosófű (*Chrysopogon gryllus*), pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*), réti zabfű (*Helictotrichon pratense*), pelyhes zabfű (*H. pubescens*), mezei zsálya (*Salvia pratensis*). Jellemző a poloskaszagú kosbor (*Orchis coriophora*), néhol a szarvas bangó (*Ophrys scolopax ssp. cornuta*).

- Imolás szárazgyep. Könnyen felismerhető típus, amelyet a budai-imola (*Centaurea sadleriana*) dominanciája jellemez. Június-július fordulóján ezek az állományok sötétpiros tömegként messziről látszanak. A 60-as évek végén Dabason még nem volt ilyen, először a "láperdő belső rétvén" jelent meg, most már sokfelé előfordul a lepelhomokon. Az élesmosófű (*Chrysopogon gryllus*) és a pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*) mellett főleg alacsonyabb térszínen domináns lehet még a tövises iglice (*Ononis spinosa*), a tarka koronafürt (*Coronilla varia*), a régebben kialakult állományokban bőven terem a poloskaszagú kosbor (*Orchis coriophora*).
- Zsályás legyezőfüves sztyepprét. Ez a típus gyakorlatilag megfelel az alföldi homokpusztarét (*Astragalo-Festucetum rupicolae*) társulásnak Dabason. A védett területen viszonylag kis helyre korlátozódik e típus, de a terület szárazodása miatt terjedőben van. Megjelenéséhez nem csak megfelelő térszín szükséges, hanem hosszabb ideig tartó bolygatás nélküli állapot is (a Filipendula pont ezt jelzi, fölszántás után visszaálló gyepekbe csak 20-30 év után költözik be). A védelemnek köszönhetően is terjed e típus a TT területén, ugyanakkor azon kívül elég ritka. Valószínű, hogy kellő idő elteltével az előző, imolás típus is ebben az irányban fejlődik tovább. Fajgazdag, szemre is szép társulás, a pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*), az élesmosófű (*Chrysopogon gryllus*), a mezei zsály (*Salvia pratensis*), A koloncos legyezőfü (*Filipendula vulgaris*) dominanciája mellett előfordul a magyar szegfű (*Dianthus pontederæ*), a hasznos tisztesfű (Pimpinella saxifraga), a szarvas kocsord (*Peucedanum cervaria*), a hegyi len (*Linum austriacum*), a szabdaltlevelű veronika (*Veronica jacquini*), az magyar cickafark (*Achillea pannonica*). Jellemző orchideái a vitézvirá (*Anacamptis pyramidalis*), a poloskaszagú kosbor (*Orchis coriophora*), a szarvas bangó (*Ophrys scolopax ssp. cornuta*), legeltetés hatására könnyen degradálódik, amire a tövises iglice (*Ononis spinosa*) dominánssá válása hívja fel a figyelmet
- Degradált szárazgyep. A TT lepelhomokjának legmagasabban fekvő részein jön létre ez a gyomjellegű fajokkal kísért típus. Az 50-60-as években a vizes területekből kiemelkedő szárazabb homokdombok tetején szántókkal próbálkoztak, később (1965-70 táján) ezeket fölthagyták. Amíg a mélyebb fekvésű felszántott, majd fölthagytott területek növényzete 15-20 év alatt egészen "rendbe jött", ezek a szárazgyepek a mai napig gyomosak maradtak. Kosborfélék nem találhatók bennük, az imolás gyp fajai mellett a bókoló bogáncs (*Carduus nutans*), a közönséges ebnyelvűfű (*Cynoglossum officinale*), a pipacs (*Papaver rhoeas*), stb. jellemzők, bár inkább csak szálanként fordulnak elő.

Előforduló társulások: homoki sztyepprét (*Astragalo-Festucetum rupicolae*)

A védett terület egyetlen kis foltján találunk télisás (*Cladium mariscus*) állományt. A télisásos (*Cladietum marisci*) NÉR besorolása „Tavak zárt nádasai és gyékényesei” (B1), Ócsán elég elterjedt, helyenként nagy területeket borít, a dabasi néhány m²-es állományról nem mondható, hogy társulást alkotna. A kis állomány viszont hosszú évek óta változatlan.

Hasonlóképpen, a nem kaszált részeken néhány négyzetméteren, vagy keskeny sávban nagy példányszámban található szibériai nőszirmos (*Iris sibirica*), kis kiterjedése miatt nem nevezhető szibériai nőszirmosnak (*Iridetum sibiricae*), annak ellenére, hogy – az egyébként vitatott besorolású – társulás több jellemző faja is él TT területén, pl. ördögharaptafű (*Succisa pratensis*), kígyónyelv (*Ophioglossum vulgatum*), őszi vérfű (*Sanguisorba officinalis*), magas útifű (*Plantago altissima*), kornistárnics (*Gentiana pneumonanthe*). A társulás nem tisztázott szüntaxonómiai besorolása miatt A NÉR-ben való elhelyezése is nehéz, a dabasi „állomány” valószínűleg a „Kiszáradó kékperejés láprétek” (D2) csoportba sorolható.

A terület élőhelytérképe a 6.4. számú mellékletben található.

2.2.4. Flóra és mikóta

A területről számos állományfelmérés, flóralista és cönológiai felvétel készült, ezek az OKTH ill. a Budapesti Természetvédelmi Igazgatóság számára készült kéziratos jelentések (Horánszky A., Milkovits I., Seregélyes T. munkái) a természetvédelmi kezelőnél megtalálhatók. További bővebb adatok vannak a Fenntartási és Fejlesztési Tervben ill. 102 cönológiai felvétel a korábbi megfigyeléseket összegző munkában (Seregélyes & Csomós 1991). Jelen ismertetés az 1995-ös kezelési terven alapul (Seregélyes 1996), kiegészítve Hahn István és Illyés Zoltán 2005-2008-as terepbejárásainak eredményeivel. A területen ismert előfordulású védett fajok elhelyezkedését bemutató térkép a 6.5. számú mellékletben található.

2.2.4.1. Flóra

A Dabasi TT bővelkedik védett fajokban, elsősorban az kosborfélék tűnnek ki gazdagságukkal. 31 védett növényt ismerünk a területről, ebből 10 kosborféle, ehhez még hozzátartozik az is, ahol ennyi orchidea él együtt, mindig megjelennek hibridek, több hibrid Dabason rendszeresen előfordul. A védett fajok számának értékelésekor figyelembe veendő, hogy ezt a számot a jellemzett terület flórájának változása mellett a védettség aktuális jogi helyzete, valamint a rendszertani besorolások aktuális elfogadott helyzete is befolyásolja. Kiemelendő még az itt megtalálható 4 nőszirmfaj, amelyből 3 védett. A következő táblázatban a területen élő kiemelt fajok védettségi és veszélyeztetettségi adatai szerepelnek. Az egyes fajokhoz tartozó egyes értékek időnként változnak, jelen táblázat a KvVM honlapjai és az aktualizált Vörös Lista alapján készült (Király 2007).

Magyar név	Tudományos név	Védettség	Eszmei érték (Ft)	Hazai veszély.	Nemzetközi jelentőség	IUCN
békaliliom	<i>Hottonia palustris</i>	V	5 000	PV		NT
budai-imola	<i>Centaurea sadleriana</i>	V	2 000	-		-
buglyos szegfű	<i>Dianthus superbis</i>	V	5 000	PV		NT
csengettyűvirág	<i>Adenophora liliifolia</i>	V	10 000	KV	Berni	CR
epergyöngyike	<i>Muscari botryoides</i>	V	5 000	PV		NT
érdes csüdfű	<i>Astragalus asper</i>	V	5 000	PV		NT
fátyolos nőszirm	<i>Iris spuria</i>	V	10 000	PV		NT
fehér zászpa	<i>Veratrum album</i>	V	2 000	PV		NT
gyíkpohár	<i>Blackstonia acuminata</i>	V	5 000	PV		NT
hússzínű ujjaskosbor	<i>Dactylorhiza incarnata</i>	V	10 000	PV		NT
Jávorka-fényperje	<i>Koeleria javorkae</i>	V	5 000	-		DD
kígyónyelv	<i>Ophioglossum vulgatum</i>	V	2 000	PV		NT
kisfészű aszat	<i>Cirsium brachycephalum</i>	V	2 000	-	Berni	-
kornistárnics	<i>Gentiana pneumonanthe</i>	V	10 000	PV		NT
légybangó	<i>Ophrys insectifera</i>	FV	100 000	AV		EN
mocsári aggófű	<i>Senecio paludosus</i>	V	10 000	PV		NT
mocsári kosbor	<i>Orchis laxiflora ssp. palustris</i>	V	10 000	PV		NT
mocsári nőszőfű	<i>Epipactis palustris</i>	V	5 000	PV		NT
nádi boglárka	<i>Ranunculus lingua</i>	V	2 000	PV		NT
nyári tőzike	<i>Leucojum aestivum</i>	V	2 000	PV		NT
pókbangó	<i>Ophrys sphegodes</i>	FV	100 000	PV		NT
poloskaszagú kosbor	<i>Orchis coriophora</i>	V	10 000	PV		NT
réti iszalag	<i>Clematis integrifolia</i>	V	2 000	-		-
sárga len	<i>Linum flavum</i>	V	5 000	PV		NT
sömörös kosbor	<i>Orchis ustulata</i>	V	10 000	PV		NT
szálkás pajzsika	<i>Dryopteris carthusiana</i>	V	5 000	-		-
szarvas bangó	<i>Ophrys scolopax ssp. cornuta</i>	FV	100 000	AV		EN
széles pajzsika	<i>Dryopteris dilatata</i>	V	5 000	-		-
szibériai nőszirm	<i>Iris sibirica</i>	V	10 000	PV		NT
szúnyoglábú	<i>Gymnadenia conopsea</i>	V	5 000	PV		NT
tarka nőszirm	<i>Iris variegata</i>	V	5 000	-		-
tőzegrápfrány	<i>Thelypteris palustris</i>	V	5 000	-		-
vitéz kosbor	<i>Orchis militaris</i>	V	10 000	-		-
vitézvirág	<i>Anacamptis pyramidalis</i>	V	10 000	PV		NT

Jelölések: FV-fokozottan védett, V-védett, AV-aktuálisan veszélyeztetett, PV-potenciálisan veszélyeztetett, Berni-a Berni Konvenció Habitat Direktívájában szereplő, NT-közeli veszélyeztetettségű, CR-kipusztulással fenyegetett, DD-adathiányos

Fokozottan védett fajok:

pókbangó (*Ophrys sphegodes*)

A 60-70-es években a láperdő szegélyében élt több foltban kb. 100 tő. 1988-ban már csak 10 körül volt az egyedek száma, 1990 és 2006 között nem találták, ekkor azonban 20 virágzó példány került elő.

szarvas bangó (*Ophrys scolopax ssp. cornuta*)

A kunpeszéri nagy populáció mellett ma Dabas az egyetlen biztos lelőhelye ennek az alfajnak. A populáció ingadozik, kedvezőtlen években a növények nem virágoznak, esetleg ki sem hajtanak. Jó évben a példányok száma 100-120 körül van. A faj Dabason lassan terjed. A védett területen kívül is voltak szubpopulációk, ezek az intenzív gazdálkodás miatt eltűntek.

légybangó (*Ophrys insectifera*)

Az egyetlen nagy és biztos alföldi populáció, stabil állomány, a becsült állománymagasság 5-600 tő. A virágos tövek száma ingadozik (kb. 200-600 között), egyes szubpopulációk eltűnnek, mások megjelennek. Veszélyben nincs, inkább terjedőben, a sztyeppesedő láprétekbe szívesen költözik.

Védett fajok:

kígyónyelv (*Ophioglossum vulgatum*)

Korábban ismert állománya eltűnt, 1990-ben egy nagy populáció került elő, kb. 300 egyeddel, sőt azóta újabb is (kb. 100 egyed), felbukkanása másutt is várható.

szálkás pajzsika (*Dryopteris carthusiana*)

A láperdő lábas égerein több száz tő található, a populáció stabil.

széles pajzsika (*Dryopteris dilatata*)

A 2005-ös terepbejárások során találta Hahn István a 122 B erdőrészlet keleti nyúlványában, a 0943-as helyrajzi számú út magasságában. Egy példány került elő, de az erdőnek ezen részén az égerlábakon tömeges a szálkás pajzsika, feltételezhető, hogy köztük még több példány is megbújik.

tőzegpáfrány (*Thelypteris palustris*)

A láperdőben helyenként kifejezetten gyakori, a sásos altípusban tömegesen fordul elő (több ezer levél).

nádi boglárka (*Ranunculus lingua*)

Füzláp-magasságosban 40-50 tő él, lassan fogyatkozik a száma.

réti iszalag (*Clematis integrifolia*)

Lápfoltok szélében néhány tő él.

érdes csüdfű (*Astragalus asper*)

A tágabb környéken közönséges, a védett területen korábban nem ismert, 1990-ben 4 tő került elő.

sárga len (*Linum flavum*)

A 60-as évek végén még csak néhány tő élt a láperdő "belső rétjén", a talajvíz süllyedésével egyre gyakoribbá vált. Ma néhány foltban tömeges (több ezer tő), szórványosan a kaszált gyepekben sokfelé megtalálható elszórtan is.

kornistárnics (*Gentiana pneumonanthe*)

Kiszáradó láprétekben az 1990-es években 50-60 példány fordult elő. Jelenleg ennek a mennyiségnek legalább tízszerese található. Fő menedékei az erdőszéli mezsgyék. Állománymagassága valószínűleg alulbecsült, mert csak az éppen virágzó tövek szembeötlőek.

gyíkpohár (*Blackstonia acuminata*)

Cönológiai felvételtől egyszer került elő egy steril példányt a 70-es évek végén, azóta nincs róla adat.

csengettyűvirág (*Adenophora liliifolia*)

E Natura 2000-es jelölőfaj előfordulását 2004-ben fedezték fel a DINPI munkatársai a Vizes-erdő egy víz alatt nem álló részén. A faj előfordulása Ócsáról már korábban is ismert volt. 2005-ben az erdő egy közeli részén a újabb töveket sikerült találni. A főként hegyi réteken előforduló faj turjánvidéki előfordulásai csak lassan kerülnek elő, mert élőhelyeiken a növényzet olyan, hogy botanikusok főként tavasszal és nyár elején járják a területeket.

mocsári aggófű (*Senecio paludosus*)

Magassásosokban, üdébb helyeken, a csatornák partján és rézsűjein általánosan elterjedt, (1-2000 tő).

kisfészekű aszat (*Cirsium brachycephalum*)

A TT területén és környékén többfelé gyakori a nedves helyeken.

budai-imola (*Centaurea sadleriana*)

Az egész területen sokfelé előfordul, a magasabb térszíneken tömeges.

békaliliom (*Hottonia palustris*)

A láperdő vizében tömeges volt (több ezer egyed), a 90-es évek száraz periódusában erősen visszaszorult (100-as nagyságrend), de az elmúlt nedvesebb évek kedvezőek voltak számára, és „egyedszáma” ismét ezres nagyságrendű. A növény vegetatívan is terjed, a leváló sarjtelepek elsodródhatnak, és kedvező helyen legyökerezve új kolóniát hoznak létre. Ez teszi lehetővé, hogy a száraz éveket-évtizedeket a faj akár egyetlen mélyedésben átvészelve, és onnan kedvező vízállás mellett gyorsan visszahódítsa termőhelyét.

buglyos szegfű (*Dianthus superbus*)

Ócsán némely években bőven fordul elő, Dabason 1990-ben került elő két kis foltban kiszáradó lárprétben, akkor összesen kb. 50 tő. Jelenleg jóval elterjedtebb, az erdőszélek nem kaszált mezsgyéiben helyenként örömtelien gyakori.

epergyöngyike (*Muscari botryoides*)

Alfaj szinten nem egészen tisztázott rendszertani helyzetű, esetleg endemikus kisfaj. Mindig a láperdő szegélyében terem (2-300 példány).

nyári tőzike (*Leucojum aestivum*)

Dabason kevés van, a láperdő magasabb térszínein ill. magassásosban fordul elő (40-50 egyed).

szibériai nőszirm (*Iris sibirica*)

Korábban 2-3000 tő volt, de a terület szárazodásával a populáció fogy, száraz években 100 virágnál is kevesebbet látunk. Az elmúlt csapadékosabb évek hatására újra több száz tő virít. Fontos menedéket jelentenek a faj számára a csatornapartok nem kaszált töltései.

fátyolos nőszirm (*Iris spuria*)

Az *Iris sibirica* fokozatosan ennek a fajnak adta át a helyét, a 60-as években csak 1 polikormont ismertünk, a 90-es évek elejére a populáció 1000 fölé nőtt. Jelenleg legtöbbször a szibériai nőszirmmal vegyesen fordul elő.

tarka nőszirm (*Iris variegata*)

Több foltban is 1-2 m²-es polikormonokban él, mindig fasorok védelmében. Dabason lokális reliktumnak, a sztyepperdő maradványának tekinthető.

fehér zászpa (*Veratrum album*)

A területen lassan csökkenő egyedszámban, de még mindig közel ezres nagyságrendben találjuk. Néhány nagyobb tőszámú folt mellett az erdőszegélyekben lehet megtalálni.

vitész kosbor (*Orchis militaris*)

Dabason fogyatkozóban lévő faj, a populáció az évjárattól függően ingadozik (500-1000 tő).

mocsári kosbor (*Orchis laxiflora* ssp. *palustris*)

Valaha a területen egészen tömeges volt, a tágabb környékkel együtt több 100 ezer egyed lehetett. A láperdő környékén is a 70-es évek elején még tízezer számra kaszálták. A populáció évjárattól függően ingadozik, a 90-es évek elején csak néhány száz tövet láttunk, de jó években az egyedszám jóval 10 ezer fölött is lehet.

sömörös kosbor (*Orchis ustulata*)

Dabason 2-3 kisebb foltban él kb. 50-100 tő.

poloskaszagú kosbor (*Orchis coriophora*)

Láprétekből kiemelkedő sztyeppeekben, szárazgyepekben némely évben tömeges lehet (2-5000 tő).

hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*)

Valaha tömeges volt, mára erősen megritkult, a populáció több tízezerről néhány ezerre, rossz években néhány százra csökkent.

mocsári nőszőfű (*Epipactis palustris*)

Néhány kisebb foltban található kb. 100 egyed, és emellett a réteken elszórva.

vitézvirág (*Anacamptis pyramidalis*)

Magasabb térszíneken 10-15 foltban találjuk. Korábban csak a láperdő szegélyében élt, a szárazodással a növény terjed Dabason, jó években akár 500 tő is lehet.

szúnyoglábu bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*)

A terület szárazodásával a mocsári kosbort és a hússzínű ujjaskosbort felváltja. Jó években több tízezer virít.

Orchidea-hibridek:

Dabason eddig az *Anacamptis* x *Gymnadenia*, *Orchis laxiflora* x *Gymnadenia* és az *Orchis laxiflora* x *coriophora* hibrideket találtuk. Ez utóbbi az *Orchis* x *timballii*, rendszeresen megtalálható. Dabason fordul elő az ország egyetlen ismert *Ophrys*-hibridje is (*O. insectifera* x *cornuta*) két egyed, amelyek több évben is kihajtottak már.

Jávorka-fényperje (*Koeleria javorkae*)

A fajt a Turjánvidékről írták le, itteni endemizmus. Kiszáradó láprétekben, láprét-sztyeppréátmenetekben Dabason gyakori (több ezer példány). Él Dabason a rokon deres fényperje (*Koeleria glauca*) is - szárazabb gyepekben, a két faj elkülönítése nem könnyű, ezért pontosabb populáció-bebecslés szükséges.

Gyomok és inváziós fajok:

A TT területén számos gyomfaj előfordul, de olyan, amely agresszíven terjeszkedne, nagy egyedszámban fordulna elő, és így a védelem céljait veszélyeztetné, nincs. A potenciális veszélyt jelentő özönnövények közül kis dominanciával előfordul a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*), a selyemkóró (*Asclepias syriaca*), a keskenylevelű ezüstfa (*Elaeagnus angustifolia*).

A tervezési területen belül jelenleg nincs, de a Dabásra északon bevezető földút mellett a település határán dísznövényként ültetett japánkeserűfű (*Fallopia spp.*) állomány található. Mivel homogén állományok kialakítására képes veszélyes özöngyomok tartoznak e fajcsoportba, a védett részen történő megjelenésük – főként a kaszátlan erdőszegélyekben komoly veszélyt jelentene.

Számottevő mennyiségben fordul elő a 122 B erdőrészlet körises, középső részében a látványos őszi lombszíneződésű (bizonytalan rendszertani helyzetű) vadszőlő faj (*Parthenocissus sp.* - *P. quinquefolia*, vagy *P. inserta*), mely a talajon is terjed, és a fákra is felfut.

2.2.4.2. Mikóta

Magyar név	Tudományos név	Védettség	Eszmei érték (Ft)	Hazai veszély.	Nemzetközi jelentőség	IUCN
égerinóru	<i>Gyrodon lividus</i>	V	5 000			

Jóllehet a jelenlegi rendszerek a gombákat a növény- és állatvilágtól elkülönítve tárgyalják, külön besorolás híján a növények után mutatjuk be őket. A dabasi láperdő és a körülötte fekvő rétek gombavilágáról kevés információ áll rendelkezésre, ennek a kezelési tervnek az elkészítésekor végzett terepbejárások közben sikerült néhány fajt azonosítani. A parázstapló (*Phellinus igniarius*) a láperdők idős fehér füzein helyenként tömeges, a rózsaszínes egyréttüapló (*Daedaleopsis confragosa*) az edők holt faanyagán található. Jóval ritkább az aranysárga tőkegomba (*Gymnophilus /Pholiota/ spectabilis*), mely a láperdő korhadó égereinek törzsén fejleszti termőtesteit. A védett égerinóru (*Gyrodon lividus*) 2005 őszén a

122 A és C erdőrészekben (a 122 A nem védett) fordult elő láperdők égerlábain. Egyetlen nap alatt legalább száz termőtestet lehetett látni, ezért feltételezhető, hogy csapadékos években ezres nagyságrendű termőtest fejlődik. A faj felismerése termőhelyén egyszerű: a szabálytalan alakú kalapban a csöves termőréteg vékony, de a tönkre lehúzódik, nyomásra enyhén kékül. Mikorrhízás faj, mindig égerfák alatt található.

2.2.5. Fauna

A védett területen zoológiai feltártsága a botanikai ismeretekhez képest igen szerény (főként mennyiségi adatok hiányoznak), ezek egy része a Fenntartási és Fejlesztési Terv számára készült alaposabb zoológiai feltárás adata. A következőkben ezek legfontosabb fajai szerepelnek, néhány azóta történt megfigyeléssel kiegészítve.

2.2.3.1. Védett gerinctelenek

Az alsóbbrendű állatok körében többen is vizsgálták a területen, de ezek az eredmények, publikációk szétszórta. (tudunk pl. a dabasi láp vizében endemikus kerekesefféregről). Az entomológiai anyagok összeszedettebbek, különösen nevezetes volt a terület arról, hogy itt Dabas környékén írták le a Metelka-medvelepkét (*Rhyparioides metelkana*, eszmei értéke 100 000 Ft.). Sokáig úgy tűnt, hogy kiveszett erről a területről (máshonnan is sokáig eltűntnek vélték). Hosszú szünet után 2002-ben és 2003-ban sikerült a láperdők szélén felállított fénycsapdánál megfigyelni. Az 1995-ben készült természetvédelmi kezelési terv említi az orosz sakktablalepkét (*Melanargia russiae*). Ez valószínűleg tévedés, a faj egyetlen ismert hazai előfordulási helye a Peszéri-kerekerdő (Ronkay László szóbeli közlései).

Lepkék

lápi tarkaaraszoló (*Chariaspilates formosarius pannonicus*)

endemikus kárpát-medencei alfaj.

nagy tűzlepke (*Lycaena dispar hungarica*) Natura 2000-es jelölőfaj

erdei nádibagoly (*Phragmatiphila nexa*)

törpészender (*Proserpinus proserpina*)

Egyenesszárnyúak

A 2004-ben készült „A dabas-tatárszentgyörgyi régió rovarfajta vizsgálatára, különös tekintettel a rákosi vipera táplálékbaázisául szolgáló rovarfauna mennyiségi vizsgálatára” című jelentés (Szövényi 2004) a tervezési területről az alábbi védett fajokat említi:

sisakos sáska (*Acrida ungarica*)

tőrös szöcske (*Gampsocleis glabra*)

fogasfarkú szöcske (*Polysarcus denticauda*)

Bogarak

szárnyas futrinka (*Carabus chlatratus*)

ragyás futrinka (*C. cancellatus*)

2.2.3.2. Védett gerincesek

Halak

Hal-előfordulásra vonatkozó adat a területről nincs. Csíkfogásra utaló fonott eszköz maradványa található a láperdő vizében, ami arra utalhat, hogy – a terület tájtörténetének ismeretében – a múltban csíkkal élhetett a területen, és nem kizárható jelenlegi előfordulása sem. Érdemes lenne megvizsgálni, mert a réti csík (*Misgurnus fossilis*) Natura 2000-es jelölőfaj

Kétéltűek

vöröshasú unka (*Bombina bombina*) Natura 2000-es jelölőfaj
zöld varangy (*Bufo viridis*)
levelibéka (*Hyla arborea*)
kecskebéka (*Rana esculenta*) fajcsoport
mocsári béka (*Rana arvalis*): a terület karakterfaja, populációja erős
tarajos göte (*Triturus cristatus*)

Hüllők

mocsári teknős (*Emys orbicularis*) Natura 2000-es jelölőfaj
fürgé gyík (*Lacerta agilis*)
zöld gyík (*Lacerta viridis*)
vízisikló (*Natrix natrix*)

Megemlítendő, hogy a TT közelében található egy jelentős rákosi vipera (*Vipera ursinii rakosiensis*, eszmei értéke 1 000 000 Ft) populáció.

Madarak

A területről legalább 60 fajról van megfigyelés, itt csak a fontosabbakat említjük (Seregélyes 1996) alapján:

fehér gólya (*Ciconia ciconia*) - Dabason 7 pár fészkel rendszeresen, egy részük a védett területre jár táplálkozni
fekete gólya (*Ciconia nigra*)
egerészölyv (*Buteo buteo*) - egy pár évtizedek óta fészkel a láperdőben
hamvas rétihéja (*Circus pygargus*) - egy pár rendszeresen fészkel a terület közelében
barna rétihéja (*Circus aeruginosus*) - egy pár fészkel a terület közelében
vörös vércse (*Falco tinnunculus*) - a TT területén egy fészek van
fürgé (*Coturnix coturnix*) - rendszeres fészkelő
haris (*Crex crex*) - a védett területtel délről határos részeken
bíbic (*Vanellus vanellus*) - rendszeres fészkelő, 4-6 pár költ a terület környékén
nagy póling (*Numenius arquata*) - rendszeres fészkelő (2-3 pár), 1996-ban is láttuk
nagy goda (*Limosa limosa*) - a 80-as évek elejéig rendszeres fészkelő volt, később eltűnt, 1988-ban egy pár újra fészkel, a 90-es évek elejétől már nem láttuk, nedves években visszatérése várható
szalakóta (*Coracias garrulus*) - a Szerfás-dűlő öreg fáiban fészkel, de a TT-től délebbre eső részeken gyakoribb
gyurgyalag (*Merops apiaster*) - a TT-ben gyakori, fészektelepe (kb. 30 pár) a közelben lévő Pap-hegy homokfalában van.
búbos banka (*Upupa epops*) - rendszeres fészkelő 1-2 pár
sárgarigó (*Oriolus oriolus*) - rendszeres fészkelő, a láperdőben és a Szerfás út fásoraiban (8-10 pár)
rozsdás csuk (*Saxicola rubetra*) - rendszeres fészkelő 5-6 pár
karvalyposzáta (*Sylvia nisoria*) - rendszeres fészkelő (kb. 4 pár)

Az égerlápura elsősorban fülemüle és barátposzáta jellemző, emellett erdei pityer, sárgarigó, erdei pinty, csilpcsalp füzike fordul elő. Az erdőszegélyekben és a fűzesekben kis poszáta, berki tücsökmadár, karvalyposzáta, tövisszúró gébics fészkel. A nedves réteken rozsdás csaláncsúcs, a szárazabb térszíneken mezei pacsirta jellemző. Cserjésekben él a cigánycsuk, a mezei poszáta és a sordély. Öregebb fasorokban a zöld küllő, a szalakóta, a búbos banka, a tengelic költ.

Emlősök

vakondok (*Talpa europaea*)

mezei nyúl (*Lepus europaeus*)

róka (*Vulpes vulpes*)

keleti sün (*Erinaceus concolor*)

őz (*Capreolus capreolus*)

A területen ismert néhány pontszerűen ábrázolható előfordulást bemutató térkép a 6.6. számú mellékletben található. A következő táblázatban az eddig ismert védett fajok szerepelnek.

Jelölések: FV-fokozottan védett, V-védett, Natura-Natura 2000-es jelölőfaj

Magyar név	Tudományos név	Védettség	Nemzetközi jelentőség
lápi tarkaaraszoló	<i>Chariaspilates formosarius pannonicus</i>	V	Natura
nagy tűzlepke	<i>Lycaena dispar hungarica</i>	V	
erdei nádibagoly	<i>Phragmatiphila nexa</i>	V	
törpészender	<i>Proserpinus proserpina</i>	V	
sisakos sáska	<i>Acrida ungarica</i>	V	
tőrös szöcske	<i>Gampsocleis glabra</i>	V	
fogasfarkú szöcske	<i>Polysarcus denticauda</i>	V	
szárnyas futrinka	<i>Carabus chlatratus</i>	V	
ragyás futrinka	<i>C. cancellatus</i>	V	Natura
vöröshasú unka	<i>Bombina bombina</i>	V	
zöld varangy	<i>Bufo viridis</i>	V	
levelibéka	<i>Hyla arborea</i>	V	
kecskebéka fajcsoport	<i>Rana esculenta complex</i>	V	
mocsári béka	<i>Rana arvalis</i>	V	
tarajos góte	<i>Triturus cristatus</i>	V	Natura
mocsári teknős	<i>Emys orbicularis</i>	V	
fürge gyík	<i>Lacerta agilis</i>	V	
zöld gyík	<i>Lacerta viridis</i>	V	
vízisikló	<i>Natrix natrix</i>	V	
fehér gólya	<i>Ciconia ciconia</i>	FV	
fekete gólya	<i>Ciconia nigra</i>	FV	
egerészölyv	<i>Buteo buteo</i>	V	
hamvas rétihéja	<i>Circus pygargus</i>	FV	
barna rétihéja	<i>Circus aeruginosus</i>	V	
vörös vércse	<i>Falco tinnunculus</i>	V	
fűj	<i>Coturnix coturnix</i>	V	
haris	<i>Crex crex</i>	FV	
bíbic	<i>Vanellus vanellus</i>	V	
nagy póling	<i>Numenius arquata</i>	FV	
nagy goda	<i>Limosa limosa</i>	FV	
szalakóta	<i>Coracias garrulus</i>	FV	
gyurgyalag	<i>Merops apiaster</i>	FV	
búbos banka	<i>Upupa epops</i>	V	
sárgarigó	<i>Oriolus oriolus</i>	V	
rozsdás csuk	<i>Saxicola rubetra</i>	V	
karvalyposzáta	<i>Sylvia nisoria</i>	V	
vakondok	<i>Talpa europaea</i>	V	
keleti sün	<i>Erinaceus concolor</i>	V	